

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Saariluoma, Pertti

Title: Älykäs informaatioyhteiskunta ja maanpuolustusajattelu

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © 2021 Puolustusvoimat

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Saariluoma, P. (2021, 22.12.2021). Älykäs informaatioyhteiskunta ja maanpuolustusajattelu. MATINE-blogi. https://www.defmin.fi/matine_-_maanpuolustuksen_tieteellinen_neuvottelukunta/blogi/alykas_informaatioyhteiskunta_ja_maanpuolustusajattelu.12394.blog#e72b2007

MATINE-blogi

MATINE-blogi – Ajatuksia, ideoita, vapaita asiantuntijapuheenvuoroja puolustustutkimuksesta, sen sisällöistä ja rakenteista. Kirjoitukset eivät siten välttämättä edusta puolustushallinnon virallista kantaa.

22.12.2021 12:04

Älykäs informaatioyhteiskunta ja maanpuolustusajattelu

Professori Pertti Saariluoma, kognitiotieteet, Jyväskylän yliopisto; Neuvottelukunnan jäsen

Väkivalta konflikteissa on esimerkiksi ydinaseiden vuoksi tullut yhä kontrolloidummaksi, ja siksi nykyään yhteisöjen toimintaprosesseihin vaikuttaminen informaation ja disinformaation avulla on yhä suositumpaa. Kansakunnalle on olennaista turvata informaatioidentiteettinsä, vaikka sitä yritettäisiin ulkopuolisten toimesta vahingoittaa joko sodan ja väkivallan tai informaatiovaikuttamisen keinoin.

Teknologiamurroksilla on yleensä ollut läpi koko yhteiskunnan käyviä vaikutuksia, ja näiden vaikutusten hallinnan johdosta niiden sosiaalsiin vaikutuksiin ja toimintamekanismeihin on syytä kiinnittää erityistä huomiota. Esimerkiksi industrialismin kehittyminen loi uuden yhteiskunnan ja uudet elämisen tavat kautta maailman. Industrialismi perustui ennen kaikkea luonnontieteiden avaamiin mahdollisuuksiin. Ihmiset koottiin työpajoihin, tehtaisiin ja kaupunkeihin. Lopulta kehitys johti tieto- ja kommunikaatio- sekä älyteknologioiden syntyyn. Samalla astuttiin seuraavaan teolliseen ja sosiaaliseen aikakauteen.

Industrialismin myötä sodankäymisen teknologiat ja itse sodankäynti mullistuivat. Teollinen massatuotanto tuli suorituskapasiteettien perustaksi. Monia aikaisempia toimintamalleja kuten ratsuväki katosi epäkäytännöllisinä pois käytöstä.

Industrialismin seurauksena syntyneet sosiaaliset muutokset eivät kuitenkaan tapahtuneet aivan mutkattomasti, koska sosiaaliset ja organisaatiomuutokset edellyttivät ajattelutapojen muutoksia. Nämä ovat kuitenkin usein yllättävän hitaita. Näiden aiempien kokemusten

pohjalta on selvää, että ajattelumurrosten ymmärtäminen on tärkeää siirryttäessä elektromekaanisesta maailmasta älykkään teknologian hallitsemaan yhteiskuntaan.

Tällä hetkellä joudutaankin taas kerran punnitsemaan tekniikan kehittymisen ja ihmisten ajattelutapojen suhteita. Tämä tarkoittaa käytännössä uusien ajattelumallien etsimistä tietoyhteiskunnan ja älykkäästi tietoa käyttävien teknologioiden hallitsemassa maailmassa sekä niiden synnyn esteenä olevien illusoristen ja harhauttavien ideoiden ja ajatusmallien identifointia.

Maanpuolustus ja älykkään informaation aika

Maanpuolustus on eurooppalaisittain etymologisesti varsin suomalainen ilmaisu. Yleensä tämä termi käännetään esimerkiksi englanniksi ”national defence”, ja ruotsiksi ”nationellt försvar”. Kansallisen turvallisuusajattelun etymologisena lähtökohtana sana ”maa” voi älykkään teknologian aikakaudella johtaa harhaan, koska suuri osa olennaista toimintaa tapahtuu informaatioavaruudessa. Kansakunnilla on fyysisesti rajatun maa-alan ohella sellaisia niiden identiteettiä määritteleviä asioita kuin yhteinen etnisyys, kieli, kulttuuri, historia, omat instituutiot, arvot ja oikeus itsenäiseen toimintaan kansakuntana. Oikeus tehdä itseään koskevia päätöksiä ja osallistua kokonaisuuksien muodostamiseen muiden kansakuntien joukossa.

Kansakunta voi itse päättää laeistaan, säädöksistään, tavoistaan tai aineellisten ja henkisten resurssien suuntaamisesta. Maanpuolustusajattelussa on nykyaikana tärkeää samassa mielessä tärkeää kiinnittää huomiota myös edellä esitetyn kaltaisiin suomalaista identiteettiä määrittävien asioiden puolustamiseen kuin maa-alan varjelemiseen. Meidän yhteiskunnallamme ovat tyypillisiä arvoja yksilön, elinkeinon, kulttuuristen arvojen kehittämisen ja innovoinnin vapaus. Tällaisista asioista on moniarvoisen demokratian puolustamisessa pohjimmiltaan kyse. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että oma maa fyysisenä alueena ei olisi erittäin tärkeä asia.

Sotilaallisissa konflikteissa yhteiskunnat tai yhteisöt kuten kapina- ja sissiliikkeet pyrkivät nujertamaan viholliseksi määritellyn osapuolen sotilaallisen- ja poliittisen järjestelmän väkivallan keinoin. Väkivalta on kuitenkin esimerkiksi ydinaseiden vuoksi tullut yhä kontrolloidummaksi, ja siksi on tullut yhä suosittumaksi pyrkiä vaikuttamaan yhteisöjen toimintaprosesseihin informaation ja disinformaation avulla. Demokraattisiin arvoihin nojaavaan yhteiskunnalliseen toimintaan onkin yllättävän helppo vaikuttaa informaatioavaruuden muokkaamiseen perustuvien keinoin.

Informaatiovaikuttamisessa on kyse jatkuvasta konfliktiprosessista, jolla pyritään häiritsemään vastustajaksi tai viholliseksi määritellyn kansakunnan normaalia informaation

prosessointia. Tällainen vaikuttaminen voi olla yksikertaisesti teknisten järjestelmien toiminnan häiritsemistä kuten yritysten informaatiojärjestelmien tukkiminen, mutta toiminta voi kohdistua monimutkaisemmin yhteisön tarve- ja toimintamaailman informaatioisältöjen manipulointiin. Viimeksi mainittu toimintatapa pyrkii aktiivisesti vaikuttamaan kohteena olevan kansan sosiaaliseen informaation prosessointiin. Vaalivaikuttaminen tai yhteisön sisäisten vastakkaisasettelujen lietsominen ovat hyviä esimerkkejä informaatiovaikuttamista hyödyntävästä vihollisuudesta.

Maanpuolustuksessa on siis tärkeää miettiä yhteisön luomien arvojen ja toimintatapojen suojaamista häiriövaikuttamiselta. Jokaisella kansakunnalla on snellmanilaisessa mielessä oma kansallinen sen omasta historiasta ja todellisuudesta avautuva "henkensä" (Geist) tai nykyaikaisesti määriteltynä yksilöllinen ja sosiaalinen informaatioprosessinsa. Kansakunnalle on olennaista turvata informaatioidentiteettinsä, vaikka sitä yritettäisiin ulkopuolisten toimesta vahingoittaa joko sodan ja väkivallan tai informaatiovaikuttamisen keinoin.

Informaatiovaikuttaminen

Informaatiovaikuttamisella viitataan erilaisiin toimintoihin, joilla vaikutetaan toisen osapuolen informaatiojärjestelmiin ja sosiaaliseen informaationprosessointiin. Nämä vaikuttamisen kohteena olevat järjestelmät voivat olla komentojärjestelmiä, asejärjestelmiä, voimailaitoksia, tiedustelujärjestelmiä, ohjausjärjestelmiä kuten tutkia tai siviilitoiminnan

organisaatioita kuten teollisuuden ja talouden organisaatioita. Tässä kirjoituksessa huomion kohteena ovat kuitenkin ennen kaikkia poliittinen keskustelu, kansalliset arvojärjestelmät ja viranomaistoiminta.

Informaatiovaikuttaminen (tai -sota) viittaa usein erilaisiin psykologisiin vaikuttamiskeinoihin, joiden avulla pyritään manipuloimaan kohderyhmän käsityksiä ja ajatuksia. Mikäli tämä ulkoinen vaikuttaminen pyrkii haittaamaan tai kumoamaan suomalaisen yhteiskunnan sisäisiä informaatioprosesseja ja sosiaalista ajatteluprosessia, on kyseessä negatiivinen ja destruktiivinen toiminta.

Negatiivinen ja vihollisuuden kaltainen vaikuttaminen on erotettava yhteiskuntien välisestä keskustelusta, tiedon vaihdosta ja luovista innovaatioprosesseista. Niinpä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun panslavistien motivoimat sensuuri- ja sortotoimet Suomessa olivat negatiivisia ja vihollisuuden kaltaisia vaikuttamisyrityksiä. Samanaikaisesti kuitenkin Pietarin läheisyydellä oli valtava positiivinen vaikutus suomalaiseen kulttuurielämään niin kuin esimerkiksi Södergranista ja Sibeliuksesta voi nähdä. Kuriositeettina voisi myös muistuttaa erityisesti monen historiatietoisien puolalaisen turistin kummeksuntaa herättävä Aleksanteri II:n patsas, joka seisoo Suomen keskeisimpiin kuuluvalla paikalla hänen Suomen kansakunnan synnyn kannalta merkittävän positiivisen vaikutuksensa johdosta.

Destruktiivisin päämäärin tapahtuvan informaatiovaikuttamisen ei tarvitse perustua väkivallan käyttöön. Tavallisia psykologisen vaikuttamisen kohteita ovat toisen osapuolten johtajien ja komentajien mustaaminen, joukkojen arvostuksen murentaminen, yhteishengen vahingoittaminen, toiminnan päämäärien epäilyttäväksi asettaminen tai taistelu- ja maanpuolustustahdon heikentäminen. Rauhan oloissa usein pyritään ristiriitojen syventämiseen ja sosiaalisen informaatioprosessin haittaamiseen ja lamauttamiseen harhaanjohtavan viestinnän avulla. Kokemus on osoittanut, että tällainen vaikuttaminen voi yhtä hyvin liittyä asioihin yksittäisiin henkilöihin tai organisaatioihin.

Tarkoituksena voi olla pyrkiä turhauttamaan, pelottelemaan ja lamauttamaan aktiivisia ihmisiä. Voidaan pyrkiä eliminoimaan kyseiset henkilöt poliittisesta toiminnasta ja samalla heidän edustamansa konstruktiviset näkökannat. Viime kädessä 'öyhötyksellä' pyritään usein haittaamaan asiallista keskustelua uskoen sen hyödyntävän aktiivivaikuttajan asettamia tavoitteita. Takana voi olla yksityisiä taloudellisia tai valtiollisia intressejä.

Destruktiivinen verkko-vaikuttaminen on asia, jota vastaan on syytä toimia esimerkiksi verkkolukutaitoa parantamalla. Suomalaisuuden ja suomalaisen identiteetin yksi voimavara on konstruktivinen keskustelu. Ajatus yhdestä totuudesta ja sen voitosta, mikä toisinaan elähdyttää ihmisiä on naiivi. Elämä heittää suomalaisessa yhteiskunnassa ihmiset erilaisiin

sosiaalisiin asemiin. Tämän seurauksena todellisuus on moniulotteinen ja sen totuudet aukeavat eri lähtökokemuksista ja -oletuksista. Konstruktiiivinen keskustelu on ainoa tie ottaa kaikki ihmiset ja heidän näkemyksensä yhteiskunnasta huomioon.

Informaatio ja mieli

Psykologian näkökulmasta ihminen on informaatiota käsittelevät olento ja ihmisen älykkyyden perustuu älykkäälle informaation käsittelylle. Suomalaisuusajattelun alkuun palaten Snellmanin viljelemät ajatukset hengestä, haaveista, mielikuvista, käsitteistä ja ajatuksista voidaan nykyaikaisessa mielessä nähdä informaationa. Ihmisen yksilöllisyys ja persoonallisuus selittyvät sen informaation pohjalta, joka on varastoituna kunkin ihmisen muistiin ja mieleen. Yhteiskuntaa taas säätelee moniulotteinen sosiaalinen arki-informaatio kansallisesta osaamisesta ja lapsenkasvatustavoista lakeihin.

Ihmisellä on kyky jakaa koettu todellisuus olennaisiin ja epäolennaisiin asioihin. Kyky keskittyä tärkeisiin ja kokijan tärkeäksi kokemuksiin asioihin perustuu sille, että ihminen kykenee tekemään todellisuutta koskevia mielekkäitä oletuksia. Ohjelmoija tietää, miksi tässä kohdassa ohjelmaa on silmukka tai miksi olioiden attribuutit on määritelty sillä tavalla kuin ne on. Koneinsinööri tai politiikan spesialisti tietää, miksi jokin osanen tarvitaan jossakin kokonaisuudessa.

Ihmisten todellisuutta koskevat oletukset eivät kuitenkaan ole aina oikeita, ja sitä seikkaa on helppo hyödyntää informaatiovaikuttamisessa. Titanicin kapteenin kerrotaan sanoneen, että hän ei kykene kuvittelemaan ainoatakaan tekijää, joka voisi upottaa aluksen. Tämän ajattelumallin seurauksena hän unohti mahdollisuuden, jossa riittävän monen vesitiiviin osaston vaurioituminen johtaa uppoamiseen. Hän teki huomaamattaan vääriä oletuksia. Informaatiovaikuttamisessa on usein kyse juuri siitä, että osa ihmisistä saadaan tekemään vääriä oletuksia.

Informaatiovaikuttaminen ei ole lainkaan uusi idea. Esimerkiksi Platonin keskusteluissa Sokrates käy omaa sitkeää sotaansa virheellisiä ja perusteettomia oletuksia ja ajatusharjoja vastaan. Hänen huomionsa kohteena on tuon ajan retoriikka, jossa erilaiset illusoriset argumentaatio- ja ajattelumallit. Hän myös kiinnitti huomiota siihen, miten virheellinen retoriikka haittaa käyttäjiänsä.

Harhaisten ajattelumallien tutkimus on tuonut esiin hyvin suuren määrän tilanteita, joissa ihmisillä on tapana erehtyä. Tyypillinen virhe on induktiomalli. Siinä liian pienen aineiston pohjalta vedetään virheellisiä johtopäätöksiä tulevista tapahtumista. Napoleon esimerkiksi oletti kykenevänsä voittamaan sodan Venäjää vastaa, koska oli voittanut kaikki aiemmat sodat. Hän unohti, että olosuhteet Venäjällä olivat aivan erilaiset kuin aiemmilla rintamilla. Tunnetusti Aleksanteri oli yrittänyt valistaa Napoleonin näissä asioissa. Venäjällä tiet olivat huonot, kelirikko todella hankala, etäisyyden valtavia, väestöä oli paljon ja talvi tuhoisa. Induktiivisesti ajatellut Napoleon unohti olosuhteet ja aloitti Ranskan kannalta surkeasti päättyneen sotaretkensä. Hän unohti, että aikaisemmista onnistumisista ei voi millään välttämättömyydellä johtaa uusien tapausten onnistumista. Onnistuminen riippuu toiminnan aikaisista olosuhteista eikä aiemmin vallinneista.

Usein informaatiovaikuttamisen päämääränä ja metodina on virheellisten ajattelumallien ja lähtöoletusten luominen kansalliseen ihmisten informaationprosessointijärjestelmään. Jos ajattelu lähtee epätosista periaatteista liikkeelle, se ei erehdy välttämättömästi, mutta varsin helposti. Siitä syystä tahoille, jotka eivät halua osallistua konstruktiviseen sosiaaliseen keskusteluun, on luontevaa yrittää saada epätosia uskomuksia ja harhaanjohtavia oletuksia kohteena olevan yhteiskunnan informaatioavaruuteen. Riitely ja emotionaalisuus ovat todellista plussaa informaatiovaikuttajille.

Snellman hahmotellessaan Suomen kansallista olemusta kiinnitti huomiota siihen, että suomalaisten on ansaittava ja oikeutettava paikkansa kansakuntien joukossa. Tämä kansallisfilosofin ajatus sisältää varsin olennaisen näkökulman itse suomalaisuuteen. Kullakin kansalla on oikeutus olla olemassa vain sillä perusteella, että se kykenee tuomaan uusia

asioita ihmiskunnan yleiseen olemiseen ja ansaitsemaan tältä pohjalta toisten kunnioituksen. Suomalaisen identiteetin puolustamisen kannalta onkin olennaista, että kansallinen informaatioavaruus saadaan pidettyä tosiasiapohjaisena ja harhattomana, ja että kansallinen diskurssi osaa ottaa huomioon kaikkien kansalaisten näkökulmat.

Suomalaisen arvojen ja elämänmuotojen turvaamisessa on olennaista kyetä pitämään tosiasiat fokuksessa. Tästä on jokainen kansalainen omalta osaltaan vastuussa. Eikä kyseessä ole yksin vastuu omien näkökohtien hahmottamisesta vaan vastuu moniarvoisuuden syiden ymmärtämisestä. Kansallisen informaatioidentiteetin suojaaminen on aidosti olennainen asia älykkään yhteiskunnan maanpuolustuksen kannalta.

Informaatiovaikuttamisen rintamalinjoja

Moniarvoisessa yhteiskunnassa on vaikea piirtää informaatiovaikuttamisen rintamalinjoja. Yksi kriteeri rajan vetämiselle on kuitenkin tarkastella sosiaalisen informaation ja keskustelun konstruktivisuutta ja destruktiivisuutta. Konstruktivisella keskustelulla tarkoitetaan informaatiota, joka pitää koossa yhteiskunnan positiivista uudistumista ja rakentaa yhtenäisyyttä. Destruktiivinen kommunikaatio viittaa puolestaan positiivisten ratkaisumallien hävittämiseen ja haittaamiseen tähtäävään keskusteluun. Destruktiivinen

viestintä pyrkii yhteiskunnallisten informaatioprosessien hajoamiseen sekä konstruktivisen, luovan ja innovatiivisen ajattelun vaikeutumiseen. Esimerkiksi ulkomaisilta toimijoilta tulevat destruktiiviset viestit edustavat selvästi negatiivista informaatiovaikuttamista.

Totuus, mielekkyys ja merkityksellisyys ovat avainkriteerejä vedettäessä rajaa destruktiivisen ja konstruktivisen vaikuttamisen välille. Jos esitetty informaatio on epätotta tai epärelevanttia, se voidaan konstruktivisessa informaationprosessoinnissa korjata. Jos epätosia väitteitä tai perusteluja ei korjata, on kyse intentionaalisesta disinformaatiosta ja destruktiivisesta viestinnästä. Rokotevastaisuus on tyypillinen esimerkki monien toimijoiden tekemästä usein tietoisesta harhauttamisesta. Aina on tiedetty, että käytännössä kaikki rokotteet ovat joillekin yksilöille vahingollisia, mutta suuressa mittakaavassa hyödyt valtavalle määrälle ihmisiä ovat yhteiskunnan tasolla moninkertaisia. Tässä kyse on johtopäätösten mielekkyydestä, ja tietoisesta haluttomuudesta korjata virheellisiä käsityksiä.

Tosiasiat ja niiden ymmärrettäväksi tekeminen ovat demokraattisen yhteiskunnan kannalta kaiken keskustelun perusta. Kokemus on osoittanut, että toimittaessa disinformaation pohjalta lopputuloksena on merkittäviä vahinkoja, ja toimittaessa liian kapeiden tosiasioiden pohjalta lopputuloksena on myös monia erehdyksiä.

Virheitä ei voida välttää, mutta ajattelun itsekorjaavuus sekä uusien ja aiempaa merkittävämpien tosiasioiden pohjalta tehty jatkuva konstruktivinen parempien ajattelutapojen etsintä on demokratian perustoimintamalli ja vahvuus. Konstruktivisen ajattelun suojeleminen on osa suomalaisuuden puolustamista. Informaatiovaikuttamista vastaan käydyssä kamppailussa on moraalinen velvollisuus turvata tosiasiat ja sitoutua niihin. Erityisen tärkeää on torjua intentionaalinen disinformaatio, joka voidaan tunnistaa tosiasioiden pohjalta virheellisen tiedon itsekorjaamisen puuttumisesta.

MATINE on monitieteinen ja avoin organisaatio. Sillä on koko suomalaisen yhteiskunnan tuki. Tästä johtuen näkisin, että informaatioiden ja -vaikuttamisen kamppailuissa sen konstruktivinen rooli voi olla hyvinkin arvokas. MATINEn puitteissa tapahtuvan toiminnan kautta voidaan pitää yllä ja edistää konstruktivisen ajattelun asemaa sekä suomalaisuuden ja suomalaisen yhteiskunnan informaationprosessointimallin kehittymistä.

[Palaa otsikoihin](#) | [0 Kommenttia](#) | [Kommentoi](#)